

A 16. század magyar hitvallásai a lelkipásztori szolgálatról

Az előadáshoz 30 zsinaton készült hitvallást tanulmányoztam. A áttekintett zsinati végzések* közt az első volt Erdődön 1545-ben és az utolsó Tasnádon 1597-ben. A 16. század, amint az ismeretes, vagy legalábbis elképzelhető mindnyájunk előtt, tele volt hitvitával. A zsinatok is tehát a hitbeli kérdések tisztázása végett voltak összehívva, és azzal foglalkoztak. Ebből mindjárt az elején megállapítható, hogy keveset foglalkoznak a lelkipásztori szolgálat kérdésével. A reformáció elterjedésével kialakult egy bizonyos szolgálati rend és az nem szorult vitákra, illetve tisztázásokra, hanem sokkal inkább lefoglalta az akkori egyházi atyákat a dogmatikai kérdések rendezése, a hitbeli kérdések tisztázása és elkülönítése. Különösképpen lefoglalta az érdeklődést Erdélyben, ahol nemcsak a róm. kat. egyház felfogásával állottak szemben, hanem igen erős vitázó ellenfél volt az unitarizmusnak a hódító törekvése és nem egy zsinatnak az összehívását tette szükségessé. Amelyik hitvallás foglalkozik is a lelkipásztori szolgálattal, ritkán mond újat, inkább ismétli az előbbi hitvallások megállapításait, nem egyszer találtam szó szerinti megegyezést két hitvallás szövegében.

Kimondottan a szolgálatról igen keveset beszél, mert hiszen mit szoktunk a lelkipásztor szolgálatának nevezni? Akkor mondjuk, hogy szolgálatom van, ha igehirdetésre készülök, bármilyen formájú vagy alkalmú istentisztelet keretében, továbbá ha katekézis vagy családlátogatás teendője vár rám. Elfelejtjük legtöbbször, de bizonyos vagyok affelől, hogy senki sem ellenkezik azzal a megállapítással, hogy a lelkipásztornak az egész élete szolgálat, minden cselekedetét szolgálati érdekből kellene véghezvívnie. Még a legegyszerűbb dolgok sem bírnak a lelkipásztor életében közönséges jelleggel a szolgálatára nézve. Ezért kívánok a hitvallások alapján először magáról a lelkipásztorról szólni.

Krisztus egyházának a szolgálóban gyönyörködnek, a névben, a nemes és szent nevet nyugalommal, szelídséggel, türelemmel, gonddal, szorgalommal, kitartással, józansággal, vendégszeretettel és más jeles erényekkel igyekezzenek díszíteni, minden emberrel, amennyire lehet, békében éljenek, elől járni jól tudjanak, mert az ilyenek kettős tisztességre érdemesek. Ellenben a rosszul forgolódók kettős megszégyenítésre méltók. A Szentírást forgassák éjjel és nappal, ismerjék meg, a tanulásban és tanításban szorgalmasak legyenek. Isten Igéjét Krisztus parancsa szerint a néppel közölgék, igyekezzenek Isten országát és annak igazságát terjeszteni. A Szentlélek átkot dörög azokra, akik az Isten munkáját csalárdul végzik, emlékezzenek meg a lelkipásztorok, hogy ők nem tunya heverésre, se nem gazdálkodásra, hanem az Úr gabonájában hivatottak, amelyben olvasással, tanulással és tanítással kell foglalkozniuk. Különben a nem tanulók és hanyagok, a Szentírásban jobban-jobban elő nem haladók mint haszontalan béres szolgák fognak elűzteni. Kötelessége: a tanulás, a mennyei tudomány elfogadása, az olvasásra, intésre és tudományos műveltségre kellő gondot fordítson, a nép előtt értett nyelven hirdesse az Igét, a nyáját Isten Igéjével legeltesse. Jaj azoknak, akik az evangéliumot nem hirdetik, a jövedelmet, a juhok tejét elnyelik, bőrét lehúzzák, nem legeltetik. Az Írás mondja, hogy legeltessétek a nyáját, mely tiveletek van, de nem mondja se-

* A zsinati végzésekre történő hivatkozások Kis Áron munkájából származnak: *A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései*. Budapest 1881.

hol, hogy mormoljatok a hallgatók épülése nélkül, esztelenkedve. A lelkipásztorok az igaz tudományuk, hitük és erkölcsük épségével és tisztaságával járjanak a nép előtt. Tudják igazán hasogatni Isten Igéjét. Legyenek fedhetetlenek, kerüljék a közcsapszék-eket, a részegeskedést, a henyéket, iszákosokat, rágalmazókat, irigyeket, paráznákat. Kik özvegyasszonyok házát járkák, vagy házukban ágyasokat tartanak, a lelkészi szolgálattól el kell távolítani.

A debreceni hitvallás kárhooztatja, amikor egy lelkipásztor az egyházban olyan hatalmak után vadász, hogy fejedelmek, királyok fölé akar kerekedni, ne avassák egyházi emberek fel a fejedelmeket, királyokat. Legyenek alattvalói a világi hatóságoknak és mint szolgálk szolgáljanak neki. Állami jövedelmeket, bevételeket nem lehet heverő és tétlenségben élő szolgálkra költeni, akik nem munkálkodnak beszédben és tanításban, azoknak ne adjanak semmit.

Az egyházszolgálknak legyenek lelki fegyvereik a tanításra, intésre és eretnekek magzabolázására, igaz és tiszta tudományuk, hit és lélek, megpróbált tudósok magyarázatai. Különös gondot fordít a hitvallás, hogy a lelkipásztorok szolgálataikra készüljenek, mert azt mondja, hogy akik folytonos ismétlésekkel ugyanazt mormolják, mint egy földhöz ragadottá lesznek.

Az állások betöltésénél a meg nem engedett cselekedeteket súlyosan tiltja, ne vásárolják vesztegetés útján magoknak a hivatalokat és méltóságokat a néptől. Átok azokra, akik Simon-követők, pénz és istentelen eszközök által keresnek maguknak méltóságot és jövedelmet, s nem szolgálatot. Állásfoglalásnál első dolog, hogy megkapja az esperes, szenior beleegyezését. A lelkipásztorok magukhoz illő terheket vállaljanak, kerüljék azt, amit nem bírnak. Ha egy egyházközségről megélhetnek, ne kötelezzék el magukat több helysége a fizetés vagy rút nyereségért. Ha lelkészhiány van, úgy megengedhető, de az Isten Igéje gyümölcsötzetéséért, s nem az azzal való kalmárkodásért. Súlyosan tiltja a más egyházközségbe való behatolást és az ottani szolgálatot a helybeli lelkipásztor tudta nélkül. Krisztus nevében parancsoljuk – mondja a Herczegszőlős-i hitvallás –, hogy senki a nagyobb jövedelem okáért helyét meg ne változtassa, még ha hívják sem, inkább igyekezzen az Isten országának építésére, mint a nagyobb jövedelemre. Amely hitvallások a lelkipásztorok állásfoglalásával foglalkoznak, csaknem mindenik mondja, hogy addig nem szabad egy lelkipásztornak elfoglalni új állását, amíg ott a régi lelkipásztorral szembeni tartozásait az egyházközség nem intézi.

Megtiltjuk a lelkipásztoroknak, hogy világi foglalkozásokba vegyüljenek, mondja a borsodi hitvallás, és meghatároozzuk, hogy rendes és törvényes fizetésekkel megelégedjenek, mert senki sem szolgálhat két úrnak. Akik tehát a kezeiket egyszer a Bibliára vetették és az Úr szolgálataira magukat elkötelezték, tartsák vissza magukat a mezei munkától, az üzlettől és más, az ő hivatalukkal ellenkező dolgoktól. Az isteni törvény szerint méltó a munkás a maga bérére, eledelére és a kettős tisztességre, az Úr parancsolatja tehát, hogy a lelkipásztor igaz bérét meg kell adni. Mint a juhok pásztorának a tejből, a katonának a zsoldjából, a földművesnek a föld gyümölcséből, úgy az evangéliumot hirgető pásztoroknak is az evangéliumból kell élniök. Az Úr a lelkipásztori hivatalt mindig megkülönböztette a polgáritól, tehát gonoszul cselekszenek, akik ezeket összezavarják. Tanulás közben, üdülés végett házi munkákhoz, pl. kertek műveléséhez kell fogni, vagy midőn a szükség parancsolja, ti. mikor az evangéliumból és lelkészi szolgálattól nem lehet megélni, akkor megengedhető a földművelés, vagy kézi mester-séghez való fordulás, miként Pál is cselekedett Rómában. Nem is tiltja ezt az Írás a lelkipásztori család fentartása érdekében, ha azt a lelkipásztori kötelességteljesítés mellett

és annak sérelme nélkül lehet végezni. Ezek tehát csak úgy engedhetők meg, ha a lelkipásztori hivatal méltósága a tanulásban, tanításban és intésben el nem hanyagoltatik. A lelkészeknek a fenntartásáról azért is kell gondoskodjon egy egyházközség, nehogy a szegénysége miatt a hivatalában megrestüljön. Amelyik egyházközség a lelkészt a törvényes fizetésében megrövidíti, a lelkipásztortól meg kell fosztani. A lelkipásztornak lehet saját vagyona, öröksége, ha az az örökség az Isten országának hirdetésében akadályt nem okoz.

A hitvallás ajánlja és egyben parancsolja, hogy azok a lelkipásztorok, akik magukat megtartóztatni nem tudják, nőüljenek meg, azonban vigyázzanak arra, hogy ne valamely becstelen személyt vegyenek feleségül. A pap legyen feje saját házának, családját isteni félelemmel kormányozza, hogy szomszédainak s az idegeneknek jó például legyenek. Vigyázzanak, hogy nejeik ne legyenek szemtelenek, fecsegők, hazugok, haszontalan beszédűek, avagy költekezők, hanem olyanok legyenek, amilyenek lenni kell a kegyes asszonyoknak. A szerfeletti fényűzést pedig mind maguk, mind feleségeik vagy gyermekeik a ruházatban kerüljék. Akárminémű ruhát viseljen a pásztor, mind jó, csak a szabadsággal ne rontson, a tisztéhez illendő öltözetben járjon. Tehát amint a csengeri hitvallás írja, az illemnek és szükségnek megfelelő kegyes és szent középsszert kell a körülményekhez képest megtartani. Érdekes megfigyelni, hogy több mint tíz zsinaton foglalkoznak a lelkészek ruházati kérdéseivel, és sehol sincs a fekete ruha vagy a palást említve.

A táncot mind a közhelyeken, mind a magánhelyeken tiltja a lelkészeknek, a tilalom áthágóira súlyos büntetést mér. A lelkészek a Szentírásból naponként olvassanak egy vagy két részt, szitkozódástól, civakodástól tartózkodjanak, a tunya és hivalkodó lelkipásztort, aki csak vasárnap vesz könyvet a kezébe s más napokon részegeskedik vagy futkároz, el kell csapni. A debreceni hitvallás elmondja, hogy minek nevezi a Szentírás a hamis pásztorokat:

1. Néma ebeknek, kik nem tudnak ugatni. (Ézs 56,65)
 2. Béreseknek. (Jn 10)
 3. Az özvegyek elnyelőinek, hóhéroknak. (1Tim)
 4. Disznóknak, kutyáknak. (Móz 7)
 5. Tolvajoknak, rablóknak. (Jn 10)
 6. Ragadozó farkasoknak, kik nem kedveznek a nyájnak. (Mk 7)
 7. Rest kosoknak, fenevadaknak. (Tit 1)
 8. Krisztus keresztje ellenségeinek. (Kol 2)
 9. Rókáknak, bagjoknak, szotyrusoknak, fülesbagjoknak. (Ézs 9)
 10. Sátántól felfújt csábítóknak, álmadozóknak, eretnekeknek kövér, teheneknek. (5Móz 13)
 11. Vadállat bélyegével megbélyegzetteknek, a szentek véréből megrészegülteknek. (Jel 16)
 12. Hamis atyafiaknak, madárjósoknak. (Augustinus)
 13. A sátán bélyegével megjegyzeteknek, gonosz lelkekre hallgatóknak. (1Tim 4)
- A lelkipásztoroknak egymáshoz való viszonyáról a következőket írja a herceg-szölösi hitvallás: Egymással való visszavonásokat, feddözéseket, egymás rútítását, szidalmazását, árulását, egymás ellen való zúgolódásokat semmiképpen el nem tűrjük. Ez okáér, ha valamely prédikátor vagy kevélységben, vagy maga feltúrlásában háborúságot indít, ezt az anyaszentegyházhoz illendő büntetéssel meg akarjuk büntetni.

Ez volna a lelkipásztorok magán- és közösségi élete a szolgálat szempontjából nézve.

Most nézzük meg a szorosabb értelemben vett szolgálatról mit írnak a hitvallások: Az Úrnak napját, mint az Isten tiszteletére, ti. az Ige hirdetésére, sákramentumok kiszolgáltatására, könyörgésekre és hálaadásokra van szentelve, mindenki szentül megtartsa. El kell azokon kerülni a testi és mezei munkák folytatását, melyekkel az élelemre s más, az az életre megkívántatókat keresik. Hasonlólag meg kell szüntetni a heverést, játékokat, részegeskedést, vendégeskedést, lakomákat, perlekedéseket, civódásokat, és a többi vétkeket, melyekkel a szent nap megszenteltelenítetik. És Isten haragja felidéztek.

Az igehirdetésben a teljes Szentírást magyarázzák. A beszédben ne futkossanak a kerítésen kívül, és össze nem férő dolgokat, a Bibliából felvett szöveg mellőzésével ne tanítsanak, hanem a szöveg rendjével a verseket sorrend szerint tárgyalják és magyarázzák, a népnek hasznos tanúságot nyújtsanak. Azokat kell csak tanítani, amik a Szentírásban foglaltatnak, szószálhasogatást kerülni kell és a haszontalan kérdések fejtegetését.

Amikor a nép a munkával nagyon nincsen elfoglalva, akkor hetenként legalább háromszor kell Igét hirdetni, ha többször nem is, Úrnapiján pedig mindenkor kétszer. Így aztán a lelkész is a tudományokban épülhet és a nép is a prédikációra reászokik. Egy órán túl ne nyújtsák a beszédet, nehogy unalmat szüljön.

A katekizációra vonatkozóan azt írja a hitvallás, hogy a kátét tanítani kell, az ifjakat naponként szükséges oktatni a keresztyén hit alapigazságaira, hogy minekutána tejjel megelégtetnek, szilárdabb eledelt is megbírhassanak. Akik a tanításbeli kötelezettségüket, kivált ünnepnapokon, csekély okból elhanyagolják, súlyosan vétkeznek.

Mit mond a sákramentumok kiszolgáltatásáról? A szent vendégséghez senkit sem kell addig bocsátani, amíg a lelkipásztortól nyilvánosan avagy magánlag meg nem gyóntattatott és fel nem oldoztatott. Azért az egyes bűnbánók és bűneiket megbánni kívánók járuljanak a lelkipásztorhoz, akik őket készséggel hallgassák ki, bűneik felől kérdezzék meg és ha szükségesnek fog látszani, elkövetett gonoszságukért dorgálják is meg. Akik pedig rossz erkölcsűek, azokat tiltsák el a szent vendégségtől. Ha valamely szentségtelen nem akar járulni az Úr asztalához, azt az első esetben intsék meg. Azután, ha nem engedelmeskedik, nyilvánosan feddjék meg és tekintsék mint kiközösítettet, de ezt testvéri indulatból tegyék. Az úrvacsorát a Krisztus rendelése szerint osztjuk minden vasárnap, előre bocsátott beszéd és intés után, mondja a debreceni hitvallás. A 15 évvel később tartott hercegszőlői zsinat már nem beszél a minden vasárnapi úrvacsoraosztásról, mert a lelkészek figyelmét szigorúan felhívja arra, hogy jó előre jelentsek a népnek az úrvacsoraosztást, hogy arra rákészülhessenek, az egymással haragban levők kibékülhessenek, a gyűlölködőket pedig ne bocsássa az Úr asztalához a lelkész. A betegekhez el kell vinni az úrvacsorát.

Kereszteljünk tisztességesen a templomban, vagy az egyháztól kiválasztott helyen. Először oktatjuk a keresztszülőket a keresztség felől. Nem kívánunk semmi fogadást a keresztszülőktől, hanem elmondjuk az Újszövetséget a maga kötelezettségeivel. Ezeket elvégezve a levetkőztetett megkeresztelendőt a medencéből kezünkkel meglocsolva, vagy a vizet a kannából rájaöntve megöntözzük, avagy vévén a kis gyermeket a keresztelő vízbe bemártjuk, eközben a szentség igéjét elmondjuk és a kisedet nevét reaadjuk.

A későbbi hitvallás már szorosan ragaszkodik ahhoz, hogy a templomban legyen a keresztelő, mondván, hogy Isten szerzésének becsületes voltáért azt akarjuk, hogy a templomban legyen, ahol a keresztyének Isten Igéjének hallgatására összegyűlnek. A gyermeknek atyja, rokonságaival együtt jelen legyen. Ha templom nincs, csak akkor le-

het másutt keresztelni, csak illedelmes legyen. A tasnádi zsinat pedig azt végezte a keresztség felől, hogy az, ha lehet, ne legyen szombaton és vasárnap, mert vendégeskednek és amiatt elmellőzik az istentiszteletre menést. A keresztség kiszolgáltatását semmi módon nem lehet megengedni az asszonyoknak, még ha azt halálos szükség sürgetné sem. Tehát a keresztelő bábák kiközösíttessenek. Keresztelésért, sákramentumok kiszolgáltatásáért bért ne követeljenek. Ingyen vették, ingyen adjátok.

Az egyházfegyelem az igaz egyház testvéries jegye és anélkül az igaz egyház fenn nem állhat. Amit Krisztus rendelt és az apostolok megtartottak, vissza kell venni az egyházba és hűségesen megtartani és gyakorolni – mondja a hitvallás –, ennek érdekében voltak bűnbánati székek és gyászruhák, amelyekben kötelesek voltak helyet foglalni a gonoszul cselekedők. A tolvajokat, paráznákat, szitkozódókat, hamis esküvőket és a részegeseket kiközösítéssel kell büntetni. Az 1567-ben tartott debreceni hitvallás a parázناسágot halállal való büntetéssel sújtja. Ha a pap családjában paráználkodik valaki, az tűzzel égettessék meg. Tehát kihangsúlyozzák a hitvallások az egység és a jó rend érdekében az egyházfegyelem fostosságát és kiemeli az erdődi hitvallás, hogy ennek érdekében a lelkipásztorok vigyázzanak nagyon, hogy az ő erkölcsük és életük hivatalukhoz méltó legyen. A népet ne csak tudományukkal, hanem életükkel is oktassák. Nehogy kiket szóval tanítanak, azokat példáikkal megrontsák.

A lelkésznek és a presbitereknek tiszte még, hogy ne csak szónokoljanak a nép előtt, hanem házanként is intsék és tanítsák őket. Mivel a beteg ember körül az ördög igen forgolódik, hogy kétségbe ejtse az Isten irgalmassága felől, ezért megkívántatik minden lelkésztől, hogy vigasztalást vigyen, Isten Igéjével gyógyítson, erősítse, bátorítsa a lelket, nehogy a Sátán prédái legyenek. A beteghez az úrvacsorát el kell vinni. Nem tartom éppen szükségtelennek, hogy itt, amikor a látogatásról beszélek, megemlítssem a másik látogatást, amit nem a lelkipásztor tesz, hanem nála tesznek, és amit mi esperesi vizitációnak nevezünk. Ez évenként kétszer-háromszor történt, a debreceni hitvallás szerint, ahol külön-külön megkérdezték a népet, a lelkipásztor távollétében és eskütétel mellett kellett nyilatkozniuk a lelkész tudománya és erkölcse felől. Hasonlólag megkérdezték a lelkészt is a nép felől. A lelkipásztorokat, vétkeikhez mérten, hivatalukból való letétellel, vagy súlyosabb büntetéssel érintették. A részeges és gonosz gyülekezeti tagokat pedig kiközösítéssel. Helytelenül járnak el – jegyzi meg végül a hitvallás –, csak a templom külmocskait és a galamb ganéjt vizsgálják s nem érdeklődnek a tudomány és az erkölcs felől.

Most nézzük meg, mit mondanak a hitvallások a házasságkötés megáldásáról. A lelkipásztorok a házassági esetekben gondosan figyeljenek az életkor egyezésére. A házasság megkötése előtt ki kell hirdetni 2–3-szor. A cselekvést a gyülekezet előtt, s nem titokban kell végrehajtani. Érdekes megállapítása a debreceni hitvallásnak, mely szerint jó, ha a lelkipásztor oktatja a házasulandókat és ő köti össze, de megengedhetőnek tartja azt is, hogy más végezze a házasságkötést, bárki tisztességes, becsületes ember, aki a házassági ügyeket érti és Isten írott törvénye szerint elvégzi. Seholy sincs szó arról, hogy csak lelkészek köthetnék egybe a házasulandókat. A hitvallások mind egyöntetűen tiltják, hogy szombaton, vasárnap és hétfőn lakodalmazzanak, mivel az zavarná az Úr napjának a megszentelését. Az üdvtörténeti alkalmakon a II. napon sem tartja megengedhetőnek, mert akkor I. napján készülnek lakodalmazni és nem ünnepelnek. A lelkipásztorok elmehetnek a lakodalomba, ha meghívatnak, azért, hogy magatartásukkal szerénységre és kegyességre intsék a népet, de mihelyt a tánc kezdődik, távozzanak el.

A temetésre vonatkozólag nem mond különösebbet egyik hitvallás sem, minden babonáskodást kerülni kell, még a harangozást is mellőzendőnek tartja, legfennebb a temetés kezdetét lehet jelezni rövid harangszóval. Az elvetemült életet élőkötől, ha meghalnak, meg kell vonni a tisztességes temetést és az egyházi szertartást.

Végül pedig megemlítem, mivel értekezleten hangzott el ez az ismertetés, hogy szigorú hangú határozattal van a hitvallásokba foglalva, hogy amelyik lelkipásztor komoly indok nélkül elmarad a gyűlésről, azt három forintra kell büntetni.

A 16. század folyamán megalkotott hitvallások nem mondanak ennél többet a lelkipásztori szolgálatról, már ti. magyar viszonylatban. A mondanivalókat, amint észre vehettétek, csoportosítottam, és minden egyes kérdésnél átnéztem mindenik hitvallást. A szolgálatról írottakat úgy kívántam kidomborítani, hogy ma is halljunk valamit belőle, nekünk szóló is legyen, nemcsak egy történelmi anyag áttekintése. Ahol különbségek vannak az akkori szolgálati irányt mutató és a mai szolgálat között, azért éleztem ki, hogy lássunk és ítéletet mondjunk a kettő közt, ahol pedig megegyezett a mostanival, arra azért mutattam rá, hogy annál biztosabban és több erővel haladjunk utunkon.

**Antal István
Barót**